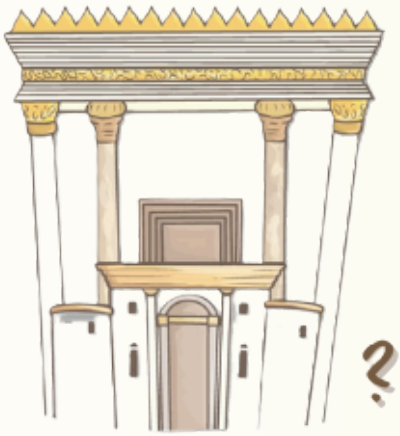


מי ב"א?

מדינה יהודית בדרך אמת

מאמר מאת ר' עודד כי-טוב

עצרת כראש השנה למלכות בית דוד

תכלה שנה וקללותיה

כדברי חכמים בסוף מסכת מגילה, גם יום עצרת שבו נידונים על פירות האילן, נחשב ראש השנה (אף לאדם הנמשל לעץ השדה), ועל כן מקדימים לקרות בקללות שבתורת כהנים לפני החג, משום "תכלה שנה וקללותיה", כדרך שקורין בקללות שבמשנה תורה לפני יום טוב של ראש השנה.

אכן נראה, כי בעוד שראש השנה שבתשרי, בו יצא **יוסף** (**האדם**, הצדיק-החכם) מבית האסורים למלוך במצרים, כרוך במשפט ובתיקון המעשים, הרי יום עצרת הוא **ראש השנה לדוד-האיש**, שמת – וגם נולד – בו ביום, צמח דוד עולה וצומח בו ממילא, כאילן נאה הנותן פירותיו לברכה, כי דוד הוא הנבחר לאהבה מאת ה' ב"בחירה עצמית" מראש-מקדם, משום שפלותו-בעיניו הנושאת חן לפניו יתברך, ואתו-עמו כל פשוטי ישראל הממעטים עצמם, כי כן כתוב "ולענִוים יתן חן", וכתיב "שפל רוח יתמוך כבוד", בחינת נוקבא שגם בה כתוב "אשת חן תתמוך כבוד". השפלות-הענוה באה לביטוי לא בהכשר המעשים הפרטיים, אלא בנכונות הכללית להתייצב ככלה לקראת האלקים היורד **ונוחת-כחתן** מן השמים, ולכרות עמו ברית עולם.

שבת-כלה

הכלה היא השבת, ש"אין לה (מעשים) משלה כלום", אבל היא תכליתם של מעשי בראשית כולם, כי היא מחזירה אותם אל מקורם – אל השבת שקדמה למעשה בראשית, בה "הבשיל" הרצון לבריאה. על כך קראו רבותינו את המקרא "אם לא בריתי יומם ולילה, חוקות שמים וארץ לא שמתי". בריאת שמים וארץ מותנית בקבלת ישראל, כנציגי כל הברואים, את ה"התורה מן השמים" לחול גם "בארץ" הגשמית ובמכלול ענייניה הארציים, ולזַווג באהבה את הבורא עם בריאתו, שאם לא כן – "חבל על הזמן"! ללא עונג ההתכללות הכל חוזר **לתוהו**, כביכול מוטב לו לקב"ה "להשאר רווק מושלם", בודד-במועדו, ומה לו ולצרה זו! ובכל יום עצרת מתחדשת בישראל הקבָּלה הזו, המבססת ומצדיקה את הבריאה. משה רבינו הענו מכל אדם הוא השושבין-המתווך לחיבור הקדוש הזה, וכפי הנראה יום עיבורו בעצרת, שהרי לידתו ב-ז' אדר המשלים תשעה ירחי לידה מ-ז' סיון, ובו-ביום נמשה מן היאור לאחר שהוצפן שלשה חדשים. וכן דוד המלך החסיד יום לידתו, כמו יום מותו, ביום מתן תורה, כי הוא הנבחר "לעשות ממשלה בישראל" בפועל ממש, ועל כן הוא נחשב ראש וראשון לבעלי רוח הקדש – חכמי תורה שבעל-פה המיישמים את התורה בכל זמן ובכל מקום ובמכלול הנושאים של חיי מדינה, "לב מלכים (ש)אין (לו) חֵקר".

אחדות פשוטה

האחדות הפשוטה הזו של נקודת הראשית, של **עצם קבלת התורה**, עוד בטרם נודעו פרטיה, "שוָה ומשוָה קטן וגדול". כולנו חנינו לפני הר סיני "כאיש אחד בלב אחד" ולא ניכר שוע לפני דל, חכם לפני תם ואיש לפני אשה (ואדרבה – "בית יעקב" אלו הנשים, נזכרו לפני "בני ישראל" הגברים). כשם שלפני מלך בשר ודם הכל בטֵלים בשוָה, כך בהגלות-נגלות מלכו של עולם, משום כך בולט בתורה בחג השבועות הציווי על מתנות עניים, בפרשת אמור (" ובקוצרכם... לעני ולגר תעזוב אותם", את הפאה והלקט), וכמו-כן בפרשת ראה אנכי, השמחה הכתובה בחג השבועות כרוכה בשוויון הזה (ושמחת... אתה... והגר והיתום והאלמנה"). במתן תורה כולנו כגרים הבאים בברית ומתחילים מ"נקודת האפס".

כאשר "ה' מסיני בא", ו"יהי בישורון מלך", נתונה התורה כ"מורשה (ל)קהילת יעקב" כולה-בשוה, וידועים דברי אותו רוכל לר' ינאי: ירושתי אצלך! כי לא נאמר "ירושת ינאי", והעובדה שאתה מצוי בה יותר ממני, אינה מקנה לך בה זכויות-יתר (ואולי להיפך: אצלי היא עדיין תמימה ושלימה כנתינתה לארץ, ואילו אתה "הגבהת אותה לעולמך" ופרטת אותה לפרטים)!

"לכם" בשבועות ובשבת

אף על פי שנחלקו (בפסחים סח,ב) ר' אליעזר ור' יהושע על המנהג הראוי ביום טוב, שר' אליעזר אומר: "או כולו לה'" (ככתוב בשביעי של פסח "עצרת לה'"). הווי אומר: להיות "יושב ושוֹנֶה" (ולכך מוקדש עיקרו של יום), או "אוכל ושותה" (-"כולו לכם" ככתוב בשמיני של חג "עצרת תהיה לכם", ור' יהושע אומר: "חלקהו – חציו לה' וחציו לכם"), וכפי שהסבירו רבים, לא מדובר בבחירה (או בחלוקה) שרירותית, אלא ככל שאדם עסוק רוב ימיו בצרכי גופו, יש לו לעסוק ביום טוב בתלמוד תורה, ואילו העוסקים כל ימיהם ביגיעת התורה, יש להם לעסוק ביום טוב בחיזוק הגוף (כך לר' אליעזר, ואילו לר' יהושע כולנו "אֵי-שם באמצע" אך בהתאם לעיקרון הנזכר יש להגדיל את אחד החצאים, ומסתבר גם שבפסח בו כולנו "מתחילים" ישנה עדיפות ל"חציו לה'", ואילו בשמונת ימי החג גובר יותר ה"חציו לכם" ככתוב);-

מכל מקום "הכל מודים בעצרת (=שבועות בלשון חכמים) שצריכים אנו גם "לכם", משום שהוא יום שניתנה בו תורה"! רבו מאד הפירושים למאמר זה, ואנו לדרכנו נסביר: בנקודת הראשית הגרעינית הזו של עצם קבלת התורה, כולנו שוים לגמרי, כולנו עמדנו בשוה לפני הר סיני, ועל כן כולנו (לפחות חלקית) כבעלי תורה שמצוותם בחג לעסוק ב"לכם כנ"ל (ולא-פחות נכון לומר גם, שאף בעלי התורה הם כפשוטי הציבור בבחינה זו של מתן תורה).

בדומה לכך אמרו (בפסחים שם): "הכל מודים בשבת שצריך גם לכם, משום שנאמר (בישעיהו) וקראת לשבת עונג". ושוב, נסביר לדרכנו: השבת שהיא הראשית, הקדושה הקבועה וקיימת ללא קשר להשתדלותנו ולקידוש החדש בידי בית דין, שָוה ומשוה את כל הפלגים והמעמדות בישראל (כשם ש"דוד השביעי" מאחד תחתיו את העם כולו ואומר "שמעוני אחי ועמי").

ולא קשה להראות את הקשר בין שבת לשבועות: הרי כל החג הזה נבנה ומתפתח מספירת שבע השבתות, ועל שמם שמו נקרא. ועוד (ועיקר): כדברי חכמים במסכת שבת, "בשבת ניתנה תורה", שהרי נאמר בדיברות "זכור את יום השבת לקדשו", ואין מצווים על זכירה אלא בעיצומו של האירוע, כמו "זכור את היום הזה אשר יצאתם ממצרים" שנאמר עם היציאה.

[ואגב-כך הערה הלכתית לפום ריהטא: יתכן שבבחינת ה**יום-טוב** שבו, אין עצרת שונה משאר הימים טובים בהם נחלקו התנאים, אלא מבחינת ה**שבת** שבעצרת (כאמור), מודים הכל שצריך בו גם "לכם" כבשבת. לפי זה מדובר כאו לא על **שמחת** יום טוב אלא על **עונג** שבת, והפרש יש ביניהם, כידוע בפוסקים שמי שהתענית עונג לו רשאי להתענות בשבת. וצריך עיון].

ומענין לענין באותו ענין:

כשם שהשבת שקדושתה קבועה ועומדת מלָוָה אותנו בכל ימות השנה, ואף בימות החול היא נזכרת ב"שיר של יום" ("ראשון בשבת" "שני בשבת" וכן הלאה), והיא מכלל "שש (או עשר) הזכירות" שנהגו רבים לאומרם בכל יום, כך זכירת מעמד סיני ("השמר... פן תשכח את... יום אשר עמדת לפני ה' אלקיך בחורב"), נוהג כל השנה (וגם הוא מכלל הזכירות היומיות). ענין זה בא לביטוי בכך שלא נזכר בפירוש בתורה הקשר שבין חג השבועות למתן תורה, בכדי שלא נשייך את התורה שהיא "חיי עולם" לזמן פרטי מסויים. [ובעומק יותר: בכדי שגם כשעסוקים ושוקעים בעומק תלמוד ההלכות, לא תשָכֵּח מאתנו אף לרגע הדבקות בנותן התורה, ובקולות וברקים בהם ניתנה התורה מראשיתה (ובבת-הקול היוצאת בכל יום מהר סיני ואומרת "אוי להם לבריות מעלבונה של תורה" (הנתונה בקרן זוית), ככתוב בפרק קנין תורה].

וניתן להוסיף לכך את העובדה שימי התשלומין של חגיגת שבועות. (בהם אנו נמצאים בשבוע זה), אינם "נסגרים" ביום עצור ממלאכה כבפסח וסוכות, אלא להיפך: יום העצרת (בלשון חכמים) והמְסָרים שלו "נפתחים" ונמשכים אל כל ימות השנה.

וכך מלכות בית דוד אינה ענין הקשור לדור או דורות מסויימים. גם אם נתפלגה ולבסוף אף גלתה יהודה כולה. הרי הובטח לדוד שכסאו יהיה נכון עד עולם (ובמדה מסויימת אף בגלות, ואכמ"ל). משעה שטעמנו את טוב-טעמה של מדינה יהודית, שוב לא נחדל מציפייתנו לחידושה, ובכל יום אנו מזכירים אותה כמה וכמה פעמים בתפילה ובברכת המזון.

מגילת רות בעצרת

דברנו למעלה על שוויון הגר לאזרח בחג השבועות, ביום מתן תורה בו נתגיירנו (ומתגיירים והולכים בכל שנה) כולנו ובאנו בברית "במילה וטבילה והרצאת דמים" (=הקרבן הכתוב בסיני בפרשת משפטים) כלשון חכמים. זהו כידוע אחד הטעמים למנהג קריאת מגילת רות ביום עצרת.

רות היא גם "אִמהּ של מלכות"-בית דוד-היוצא-מחלציה (ונולד כאמור בעצרת), ככתוב בסוף המגילה. וכאן מקום להערה נכבדה לענייננו: כאשר בועז אומר לרות "הוּגַד הוּגַד לי אשר עשית את חמותך... ותעזבי אביך ואמך וארץ מולדתך ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול שלשום, ישלם ה' פעלך ותהי משכורתך שלימה מעם ה' אלקי ישראל אשר באת **לחסות תחת כנפיו**", כלומר: ה' יַאֲמץ אותך אליו תחת אביך ואמך (ומולדתך-תרבותך) שעזבת, מוּדָה היא לו "כי נחמתני וכי דברת על לב שפחתך" – מרגישה אני כי אכן דבריך יוצאים מן הלב ואינם דברים ריקים בעלמא. והיכן באו הדברים למבחן? בלילה בגורן כאשר אומרת היא לו **ופרשת כנפיך על אמתך** כי גואל **אתה**! מיהו זה ואיזה הוא שיממש את מה שאיחלת לי שיפרוש ה' כנפיו עלי **אם לא אתה עצמך**! אם תשתמט מכך (כמו הגואל הקרוב-ממך) אין כל משמעות לאיחוליך! יכול אדם שיאמר **לעצמו** "אבי ועמי עזבוני וה' יאספני", אבל מה טעם לומר כן לזולתו, הרי ה' "אינו חותם על צ'קים" כאב ואם ביולוגים, ואם ה' לא בתוכך ממש כשבידך לעשות את הטוב בעיניו, היכן הוא בכלל?! [וכמופיע בחז"ל על מקיימי התורה שהם כאילו "עשו את עצמם"; "כאילו עשו את התורה עצמה" ואף "**כאילו עשו אותי עצמי**"!].

למרבה הפלא בועז נענה לדבריה ולוקח על עצמו את המשימה. ו**כאן מתחילה מלכות בית דוד**! כאשר אתה מבין שה' לא רק בשמים אלא גם ובעיקר כאן בארץ, בך-עצמך ובמעשיך! מה שהחל באמונת אברהם שעשה את ה' גם "אלקי הארץ", המשיך במשה שהוריד את ה' לעיני כולנו בסיני ללמד תורה ומצוות, מתחיל כעת להתגלות במכלול חיי-המעשה, **גם בדברי הרשות הנתונים למלכות** (הקרויה "רשות")!

תיקון ליל שבועות

נראה, כי מנהג אמירת התיקון מְיֻסוד-המקובלים, גם הוא בעצם בא לבטא את הפשיטות הראויה ליום מתן תורה. הרי לא מדובר בלימוד של ממש, אלא בכעין "טעימה" על רגל אחת מכל התורה, ובלי להתעמק בה לפרטיה, ואכן זכור אני מילדותי (כמדומה) ש"למדנים" ובני ישיבות בכלל לא נטו לאמירת התיקון הזה, הנאה לכאורה בעיקר ל"בעליבתים" יוצאי הונגריה או פשוטי בני עדות המזרח. כמדומה שחל שינוי מסויים בדבר זה, ואם אמנם כן, יתכן ש"לב ישראל חי" מעורר אל הפשיטות השוויונית המבוקשת ליום מתן תורה, כמבואר.

ובסיום התיקון – אמירת **תרי"ג מצוות** הנכללים ויוצאים מעשרת הדברות ב**כתר** אותיותיהן (- תרי"ג עם שבע מצוות דרבנן כנודע. **כתר תורה** בגימטריא **עשרת הדברים**), שהן כ**כותרות** וכראשי פרקים לכל המצוות, וכפי שפייטו הקדמונים ביצירותיהם (החל מרב סעדיה גאון).

והנה כשאנו מתבוננים בתרי"ג המצוות, די קשה להמנע מתיסכול מסויים. ולא רק משום ש"ה**גשם** חלף הלך לו" ו"רק **רע** כל היום" (- הביטוי הידוע על כל ש**שמ"ג** (343) מתרי"ג המצוות אינם נוהגות בימינו, ולא נותרו אלא ר"ע-270), אלא שגם המצוות הנהוגות בחלקן הגדול לא נפגשים בהם כמעט בחיי היום יום שלנו [ובכלל החלוקה וכללי המנְיֶיה נראים כמים שאין להם סוף, ובהחלט היה אפשר לחלקם ולמנותם באופנים אחרים, רבים ושונים. וראו בדברי הרמב"ן (בהשגותיו לספר המצוות של הרמב"ם) שאינו מתלהב (בלשון המעטה) מן העיסוק בנושא הזה, וסבור שייתכן שלכל חכם היה מנין אחר, אך מכל מקום נחלץ גם הרמב"ן אליו משום שנזכרו תרי"ג (ורמ"ח ושס"ה) בכמה מקומות בחז"ל].

ואומר אני לעצמי: מן הסתם יש במנין זה ובחלוקתו לרמ"ח ושס"ה, מעֵבר ללימודים מעשיים, גם ובעיקר תיקונים גדולים ומופלאים לגוף האדם, לרמ"ח אבריו ושס"ה גידיו של אדם (שכנגדם "איברים דמלכא" ודי למבין), תיקונים שמתרחשים באורח כלשהו גם באמירה פשוטה וכל שכן בלימוד לעומק, ולכן הטריחו את עצמם גדולי ישראל ונכנסו בעובי הקורה, כל אחד לפי דרכו.

ועוד דברים בגו:

אכן לפי דרכנו שמענו דבר נוסף, וגדול הוא אלי: ממבט של תרי"ג מצוות, הנהוגות ושאינן נהוגות, ההבדל בין יהודים "דתיים-חרדים" ו"חילונים" איננו גדול כלל וכלל: הרי כולנו-כאחד קבלנו תורה בלב אחד והלכנו אחריו יתברך ככלה בארץ לא זרועה, במדבר העמים לאורך ימים ושנים קשות וארוכות, ואם אירע מה שאירע ברבות העתים ושינויי הזמנים ונשכחו-אבדו לנו כולנו מצוות רבות מן התרי"ג, ורבים זנחו בדורות אחרונים את מעט המצוות הנותרות שאחוזות ביד הדתיים (ומאידך אולי מהדרים לעתים במצוות מסויימות שבין אדם לחברו יותר מן ה"דתיים"), על כל פנים בחשבון המצוות הכולל מדובר בפריטים מועטים, ומי ששרד את יהודיותו עד-כה ואינו שונא-דת מקצועי ולהכעיס (אשר אז יש לבדוק היטב בייחוסו!), חזקה עליו שאחוז גם הוא בסיני, ומקוָה גם הוא לחידוש מלכות דוד-משיח שתפעיל בגילוי את אמת-ה' במכלול החיים הציבוריים והפרטיים. כך שההבדלים הגדולים-בעינינו, כאשר יישקלו במאזניים של א-ל דעות הרואה-ללבב, על פי הכוונה הפנימית שרק הוא יודעה, ועל פי הביוגרפיה האישית שהוא-זה שגִלגלה ורק הוא יודע את תכליתה לטוב בזה ובבא, יתבררו כזניחים למדי, ושלום ואמת על ישראל הגוי כולו.

ואולם ישנו גם חשבון נפש אישי וציבורי שיכול כל אדם וכל קהל לערוך עם עצמו ביודעו את נגעי-לבבו: באיזה מדה מצפים-באמת אנו הדתיים-חרדים לחזרת השכינה למקומה במכלול חיי המעשה הגשמיים, אשר זוהי כאמור "תכלית הכוונה", בבריאה, בסיני, ובמלכות בית דוד; באיזה מדה רוצים אנו בכך ומכינים עצמנו לכך ובאיזה מדה אדישים אנו לכך ואף חרדים מכך.

ובל אחטא בלשוני – אבל לעתים נדמה לי כי ראוי לנו להכיר בכך שייתכן שדווקא החילונים, מקימי המדינה ויורשיהם עד ימינו אלה, טובים מאתנו בנקודה הזאת, בכך ששבו לארץ מאופציית ההתבוללות ולקחו אחריות על "מדינה יהודית" הנקראת בשם ישראל לפי דרכם והבנתם. אם אמנם נכיר בכך, אולי מהם נלמד לחתור לעשות את המוטל עלינו-אנחנו-תופשי-התורה – את הצעד השני של הפיכת המדינה למדינה יהודית במלוא המובן, ולקחת אחריות ללא פחד על גילוי השכינה במכלול חיי המעשה ומרחביהם שאין להם חקר. ה**גשם** שחלף-הלך לו, ישוב ויתגלה, ויימלא כבוד ה' את כל הארץ.

ולסיום מעין הפתיחה

אפשר לשאול שאלת תם: "תכלה שנה וקללותיה" – אבל מה עם הברכות שגם הן כתובות: אם בחוקותי תלכו ונתתי גשמיכם, וגומר כל הפרשה, האם גם הן אמורות לכלות בהתחדש השנה?!

ונראה לומר לאור האמור: הברכה אינה מקויימת אלא כאשר היא **מתגשמת** בשטח, בטוב הנראה והנגלה, וכאמור ונתתי **גשמיכם**, ואם החלה השנה ועדיין אין לנו גאולה מוגשמת לעין בשר, לא נותרה אלא קללה, שיש לבקש על כילויה עם כלות השנה המסתיימת.

ובסגנון אחר לאור מאמר נאה ששמעתי ממורי שליט"א: מספר הקללות (לדברי רבותינו, וראו ברש"י) הוא מ"ט, שבע פעמים שבע, וככתוב כמה פעמים "שבע על חטאתיכם" (וכן **במשנה** תורה, צ"ח קללות, פעמיים מ"ט). אמנם מנין הברכות לא נספר ולא נודע לנו, וכן בדין, שהרי "אין הברכה שורה בדבר המנוי", ועוד: **ברכה** מלשון **בריכה**, שהיא במקרא **מעיין** נובע, וכך נאה לו לאדם שיהא "אוכל קמעא ומתברך במעיו", ולכן מספר הברכות מועט בכמותו (ולמראה עינים נראה כבטל-במיעוטו ברוב הקללות. ואולם אם בכל זאת ננסה למצוא סדר ותכנית בברכות, ניתן לחלקם לפי הפתיחה ב**ונתתי** – ונתתי גשמיכם, ונתתי שלום, ונתתי משכני (כנגד מזוני בני חיי, ואכמ"ל). והנה ראשי התיבות **ג**שם **ש**לום **מ**שכן הוא **גשם**! נמצא שהכל גנוז בתיבת-הברכה הראשונה, המתברכת והולכת.

ואם נבחן את ערכה המספרי, 343, נמצא שהוא 7 בחזקת 3, "שבעתיים" בלשון המקרא, נמצא שבאמת ובפנימיות מספר הברכות הריהו פי-שבע ממספר הקללות!.

ולענייננו נאמר: תכלה שנה וקללותיה המבטלות בריבויין החיצוני את הברכות המועטות-בכמות, ותחל שנה וברכותיה העצומות באיכותן הפנימית, פי-שבע מן הקללות (וכענין חברון שמבוּנָה על אחת שבע מצוען מצרים – ראו רש"י בפרשת שלח), ומבטלות אותן לגמרי והופכות **אותן-עצמן** לברכה (כדרך איסור הבטל ברוב היתר, וכפי שבתשובה-מאהבה שנתחדשה בדוד, הזדונות עצמן הופכות לזכיות), אימתי? – כשהברכות **מתגשמות כאן למטה**, כתכלית הכוונה.

פה בארץ חמדת אבות
תתגשמנה כל התקוות
פה נחיה ופה ניצור
חיי אושר חיי דרור

פה תהא השכינה שורה...
כבר הנצו ניצנים

שבת שלום ומבורך!